

NÂSİRÜDDİN ŞAH

1878 ve 1889 yıllarında iki defa daha Avrupa'ya gitti. Bu seyahatlerin sağladığı yakınlaşma İran ile Rusya ve İngiltere arasında bazı ticarî anlaşmaların yapılmasına katkıda bulundu. Kârûn nehrinde gemi işletmesi, tütün anlaşması, Tahran-Rey demiryolu, Bank-i Şâhenşâhi-i İrân'ın kurulması, Aşkâbâd-Meşhed ve Hürremşehir-Tahran yolları imtiyazı bunlar arasında zikredilebilir. Nâsirüddin Şah'ın bilhassa üçüncü Avrupa seyahati esnasında İngilizler'e verdiği tütün imtiyazı ülkede ciddi bir rahatsızlık meydana getirdi. Ulemânın başını çektiği muhalefetin tepkisi sonucu şah geri adım atarak imtiyazı kaldırmak zorunda kaldı.

İktidarının ellinci yılı kutlamalarına hazırlanmış bir sırada Nâsirüddin Şah, 1 Mayıs 1896 tarihinde Rey yakınlarındaki Şah Abdülazîm Türbesi'nde Mirza Rızâ-yi Kirmânî tarafından gerçekleştirilen bir suikast neticesinde öldürüldü ve aynı yere defnedildi.

Edebiyata karşı özel ilgi duyan Nâsirüddin Şah şiirle de meşgul olmuştur. Mirza Ebû'l-Kâsım b. Ali Ekber Râcî-yi İsfahânî *Hakâyık-ı Nâsirî* adıyla da bilinen *Hakâyık-ı n-nebeviyye ve'l-'Aleviyye* adlı manzum eserini (Tahran 1279, 1286) Nâsirüddin Şah'a takdim etmiştir.

Nâsirüddin Şah döneminde İran ile Avrupa devletleri arasında siyasi, ticarî ve kültürel alanda yakın ilişkiler kurulması Avrupa devletlerinin İran üzerindeki etki, nüfuz ve imtiyazlarının artmasına sebep olmuş, bu durum yabancı nüfuzuna ve monarşiye bir tepki şeklinde ülkede özgürlükçü hareketlerin doğmasına ve İran meşruiyet hareketine zemin hazırlamıştır. İran'da ilk üniversite Nâsirüddin Şah devrinde açılmış, telgrafhâne ve bazı fabrikalar da yine bu dönemde kurulmuştur. Avusturyalı öğretmen ve Rus subaylarının katkısıyla ordunun yeniden yapılandırılması da bu devirde gerçekleştirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah be-'Atebât-i 'Âliyât (nşr. M. Rızâ Abbâsî – Perviz Bedîî), Tahran 1372/1993, tür.yer.; *Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah der Sefer-i Düvvüm-i Firengistân* (nşr. Fâtıma Kâzihâ), Tahran 1373/1994, tür.yer.; *Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah der Sefer-i Süvvüm-i Firengistân* (nşr. M. İsmâil Rızvânî – Fâtıma Kâzihâ), Tahran 1373/1994, I-III, tür.yer.; *Rûznâme-yi Hâtrât-ı Nâsirüddin Şah der Sefer-i Evvel-i Firengistân* (nşr. Fâtıma Kâzihâ), Tahran 1377/1998, tür.yer.; J. E. Polak, *Sefernâme-i Pülâk: İrân ve İrâniyân* (trc. Keykâvûs Cihândârî), Tahran 1368/1989, s. 74-299; Süleyman Nazif, *Nâsirüddin Şah ve Bâbiler*, İstanbul 1342/1923, tür.yer.; Mehdi Bâmdâd, *Şerh-i*

Hâl-i Ricâl-i İrân, Tahran 1357/1978, IV, 246-329, 363-379; Shaul Bakhash, *Iran: Monarchy, Bureaucracy and Reform under the Qajar: 1858-1896*, London 1978, s. 261-293, 305-358; M. Ca'fer Hürmüci, *Hakâ'ıku'l-ahbâr-i Nâsirî Târîh-i Kâcâr* (nşr. Seyyid Hüseyin Hidivcem), Tahran 1363/1984, tür.yer.; Hamid Algar, *Dîn u Devlet der İrân* (trc. Ebû'l-Kâsım Sırrî), [baskı yeri yok] 1369 hş. (İntişârât-ı Tûs), s. 195-328; Heinz-Georg Migeod, *Die Persische Gesellschaft unter Nâşiru'd-Din Sâh (1848-1896)*, Berlin 1990; M. Reza Nasiri, *Nâsireddin Şah Zamanında Osmanlı-İrân Münasebetleri (1848-1896)*, Tokyo 1991, tür.yer.; Abdullah Müstevfi, *Şerh-i Zindegâni-yi Men Yâ Târîh-i İctimâ'î ve İdârî-yi Devre-i Kâcâriyye*, Tahran 1371 hş., I-III, tür.yer.; A. J. Abraham, *The Awakening of Persia: The Reign of Nasr al-Din Shah (1848-1896)*, Berrien Springs 1992; Abbas Amanat, *Pivot of the Universe: Nasir al-Din Shah Qajar and the Iranian Monarchy (1831-1896)*, Berkeley 1997; a.mlf., "Nâsir al-Din Şah", *EI²* (İng.), VII, 1003-1006; a.mlf., "E'temâd al-Dawla", *EI²*, VIII, 658-662.

SUÂD PİRÂ – OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

NÂSİH

(bk. NESİH).

NÂSİH

(ناسخ)

Şeyh İmambahş Nâsîh Leknevî
(ö. 1254/1838)

Hindistanlı gazel şairi.

1203'te (1789) Feyzâbâd'da dünyaya geldi. 1184 (1770) yılında doğduğu da nakledilmektedir. Fakir bir aileden olup küçük yaşta Lahorlu Hudâbahş adlı bir zengin tarafından evlât edinildi ve bu sayede iyi bir eğitim aldı. Leknev'de Farsça ve Arapça öğrendi; dönemin eğitim kurumlarından Ferengî Mahal'de tahsil gördü. Leknev'in başşehir olmasının ardından Feyzâbâd'dan ayrılarak oraya yerleşti. Leknev'de Hudâbahş'tan kalma serveti ve hayranlarının hediyelediği sayesinde kimseye muhtaç olmadan yaşayan Nâsîh, Eved (Oudh) Nevvâbî Gâziüddîn Haydar'ın sarayında melikü's-şuaralık teklifini reddetti. Bunun nevvâb tarafından duyulması üzerine Leknev'den ayrılarak Allahâbâd'a gitti. Burada Haydarâbâd nizamının veziri Dîvân Çandu Lâl'in ısrarlı davetlerini önce kabul ettiyse de daha sonra Haydarâbâd'a gitmekten vazgeçti. Nevvâb Gâziüddîn Haydar'ın ölümünün ardından Leknev'e döndü. Ancak bu defa da talebesi Âgâ Mîr'in rakibi Hekîm Mehdi'nin görevden alınmasına tarih düştüğünden Mehdi'nin tekrar göreve gel-

mesi üzerine Leknev'i terketmek zorunda kaldı. Bu sürgün hayatı sırasında Feyzâbâd, Allahâbâd, Benâres, Cavnûr ve Patna gibi şehirleri dolaştı. Bir ara çok iyi karışıldığı Benâres'te yerleşmeyi düşündüysede dilinin bozulacağı endişesiyle buradan ayrıldı. Hekîm Mehdi'nin görevden alınmasından sonra Leknev'e döndü. 24 Cemâziyelevvel 1254 (15 Ağustos 1838) tarihinde vefatına kadar burada yaşadı. Urdu edebiyatı tarihçisi Muhammed Hüseyin Âzâd'ın belirttiğine göre (*Ab-ı Hayât*, s. 427) hiç evlenmeyen Nâsîh serveti sayesinde başına buyruk bir ömür sürmüştür. Kaside yazmamasında bu tabiatının da etkisi vardır. Dinî konularda serbest düşüncelere sahip olup önceleri Sünnî iken daha sonra Şiîliği benimsemiştir.

Nâsîh, kendisinin belirttiğine göre şiire başladığı ilk günlerde yazdıklarını tashih etmesi için Mîr Takî Mîr'e götürmüştü, ancak Mîr onu talebeliğe kabul etmemiştir. Nâsîh'in Mushafî'den ders aldığı, fakat bir gazelindeki tekrar sebebiyle onun da yanına gelmesini yasakladığı, daha sonra şiirlerini Tenhâ adlı bir şaire gösterdiği ve böylece şiir meclislerinde gazellerini okumaya başladığı belirtilmektedir (Saksena, s. 102). Nâsîh, Delhi'nin ünlü şairlerinden Mirza Sevdâ'nın üslubuna bağlı olduğunu belirtmiş, gazelde kaside tarzını kullanmıştır (Muhammad Sadiq, s. 133-135). Urdu dilini islah yolunda şiiri bir araç olarak kullandığından gazelleri biçim ve kelimelerin seçimi bakımından güzel ve sağlamdır. Leknev ekolünün kurucusu kabul edilen Nâsîh şiirdeki üstünlüğünü Delhi şairleri gibi yeni mazmunlar bulma, ince ve derin hayalleri şiirinde ifade etmekle değil dile olan hâkimiyeti ve dile yaptığı yeniliklerle sağlamıştır. Urduca şiirlerinde aşırı derecede Farsça kelime kullanması sebebiyle bazı rakipleri tarafından Hindistan'da ölmüş bulunan Farsça'yı tekrar canlandırmakla suçlanmıştır (M. Hüseyin Âzâd, s. 292-293). Nâsîh'in başlattığı bu yeni akım talebeleri sayesinde önce Leknev'de, ardından diğer yerlerdeki şairler arasında yayılmış, Şah Nasîr, Zevk ve II. Bahadır Şah Zafer gibi Delhi'nin önde gelen şairleri bu akımın etkisinde kalmıştır.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Nâsîh'in üç divanı vardır. 1816 yılında Allahâbâd şehrinde sürgündeyken tertip ettiği ilkinde gazel, rubâî ve tarih kıtaları bulunmaktadır. 1831'de tamamladığı ikinci divanı (*Defter-i Perîşân*) ve 1838'de tamamladığı üçüncü divanı birçok Urdu şairiyle dönemin tanınmış şahsiyetlerinin ölüm tarihleriyle ilgili

kıta ve beyitleri ihtiva etmesi bakımından tarihî bir öneme sahiptir. Divanın külliyyat-tan ayrı olarak çeşitli baskıları yapılmıştır (Leknev 1884, 1886; Patnah 1997, tıpkıbasım). 2. *Mevlid-i Şerîf*. Aslında isimsiz olan bu mesneviye Râm Babû Saksena ve Muhammed Hüseyin Âzâd bu adı vermiştir. Mesnevinin konusu çeşitli kitaplardan toplanmış kırk hadisinden Urduca tercümesidir. Eser *Külliyât-ı Nâsih* ile birlikte yayımlanmıştır (Delhi 1843; Leknev 1846), külliyyat daha sonra Yûnus Câvid tarafından neşredilmiştir (I-II, Lahor 1987-1989). 3. *Sirâc-i Nazm*. 1838'de talebesi Mîr Ali Evsat Reşk'in yayımladığı bu mesnevinin adı Râm Babû Saksena ve diğer bazı müelliflerce *Nazm-ı Sirâc* şeklinde kaydedilmiş, ancak Seyyid Muhammed Ukeyl Rıvî ilk isminin daha doğru olduğunu belirtmiştir. Dört bölümden oluşan mesnevi, Mufasssal Ali es-Sabbâh adlı bir şahsın Ca'fer es-Sâdik'a kâinatın yaratılmasının hikmetleri ve Allah'ın kudretinin bundaki yansımaları hakkında sorduğu soruların cevaplarını ihtiva etmektedir. Habîbullah Han Gazanfer şairin mesnevilerini *Meşnevî-i Nâsih* (Alahâbâd 1931), Kâzım Ali Han da gazellerini *İhtihâb-ı Gazeliyyât-ı Nâsih* (Leknev 1984) adıyla neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Hamîd, *Urdû Şi'r ki Dâstân*, Lahor, ts., s. 7-8; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Lahor 1991, s. 290-300, 427; M. Mustafa Han Şifte, *Gülşen-i Bî-hâr* (nşr. Kalb Ali Han Fâik), Lahor 1973, s. 600-614; Seyyid M. Akil Rıvî, *Urdû Meşnevî kâ İrtikâ*, Leknev 1983, s. 172-177; Muhammad Sa'dîq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 133-137; Mahmûd Birilvi, *Muhtaşar Tarih-i Âdâb-ı Urdû*, Lahor 1985, s. 130-131; D. J. Matthews v.dğr., *Urdu Literature*, London 1985, s. 63-66; Rıvî, *Tezkire ve Tebşira*, Karaçi, s. 79-93; R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Lahore 1996, s. 102, 114-119; "Nâsih", *UDMI*, XXII, 30-32.

HALİL TOKER

en-NÂSİH ve'l-MENSÛH

(الناسخ و المنسوخ)

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın
(ö. 224/838)
nesih konusuna dair eseri.

Tam adı *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-'azîz ve mâ fihi mine'l-ferâ'iz ve's-sünen*'dir. Bilinen tek tam nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (III. Ahmed, nr. 143) Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır (Frankfurt 1985). Metnin yer yer okunamaması bir yana neşrin sonuna kullanımı kolaylaştıracak hiçbir bilgi de konmamıştır. John

Burton'ın, neshe ilişkin değerlendirmelerini içeren geniş bir girişle yaptığı neşir de (Cambridge 1987) tahkik ve tahrirdeki za'fiyet sebebiyle kitabı yeterince kullanışlı hale getirememiştir (Rubin, LXX/1 [1993], s. 167). Buna karşılık Muhammed b. Sâlih el-Müdeyfir'in yayımı (Riyad 1411/1990) birçok bilgi ve teknik açıklama içermesi sebebiyle eserden yararlanmayı kolaylaştırmaktadır. Ancak her üç neşirde de İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan (nr. ŞE 7892) alt tarafı yırtık dört sayfalık nüshadan faydalanılmamıştır. Fuat Sezgin'in de haberdar olduğu anlaşılan bu nüsha (GAS, VIII, 7, 85) ilim dünyasına ilk defa Janine Sourdel Thomine ve Dominique Sourdel tarafından 1964 yılında tanıtılmıştır (bk. bibl.) III. Ahmed nüshasındaki 67^b'nin altından başlayıp 75^a'nın üstüne kadar devam eden yere karşı geldiği ve tam nüsha ile arasındaki farkların çok ciddi olmadığı görülen bu yazmadaki her rivayette "ahberanâ Ali kâle haddesenâ Ebû Ubeyd kâle" ibaresi yer almaktadır.

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm kitabında Katâde b. Diâme, İbn Şihâb ez-Zührî ve Atâ b. Ebû Müslim el-Horasânî gibi şahısların görüşlerine dayanmakla birlikte âyetleri kendine has bir tertibe göre incelemiştir, neshi meşhur tanımının aksine istisna, âmın tahsisi, mutlakin takyidi, mücmelin tebyini, nastan murat edilmediği halde zihne takılan bir mefhumun iptali şeklinde anlamıştır. İsnadlara özen gösterilen kitapta yer yer nâsih-mensuh ile alâkası bulunmayan konulara temas edilmiş, ayrıca sünnette nesh meselesine yer verilmiştir. İhtilâflı hususlar umumi görüşlere başvurulmuş, tercihe şayan bulunan görüşler delilleriyle birlikte zikredilmiş, bu arada herhangi bir tercihin

yapılmadığı da olmuştur. Âyetlerin incelenmesinde fikhî tasnifin esas alındığı kitap fıkıh konuları çerçevesinde tertip edilmiş ve hakkında nesih iddiası bulunan âyetler şu otuz başlık altında ele alınmıştır: Giriş, namaz, zekât, oruç, nikâh, talâk, hudûd, şahitlik, Ehl-i kitabın şahitliği, hac menâsiki, cihad, esirler, ganimetler, istîzan, miras, vasiyet, yetimler, zimmîler arasında hükmetme, yeme, içme, sarhoşluk, gece namazı, necvâ, takvâ, ölüm esnasında yapılan tövbe, öldürülürken yapılan tövbe, kulların düşünceleri yüzünden sorgulanması, dinde zorlama, müşrikler için istiğfarda bulunma, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker.

Girişte nâsih-mensuh ilminin tefsirdeki yeri ve önemi üzerinde durulduktan sonra nesih âyeti (el-Bakara 2/106) hakkındaki yorumlar kıraat farkları ile birlikte ortaya konularak neshin mahiyeti incelenmiş, âyette işaret edilen neshin evvelki şeriatlarla mı yoksa Kur'an âyetleriyle mi ilgili olduğu konusu ele alınmıştır (s. 11-14). Her konu başlığı altında hangi âyetin hangi âyeti neshettiği gösterilmiş, bu arada bazı konuların tekrar edildiği olmuştur. Meselâ ganimet ve esirler bahsi cihad başlığı altında işlendiği halde bunlar için ayrı başlıklar açılmıştır. Eserin nâşirlerinden Müdeyfir'in de belirttiği gibi bunun müstensihlerin ya da râvilerden birinin tasarrufu olması muhtemeldir. Burton esirler bölümünü cihadın, vasiyet bölümünü mirasın alt başlığı olarak vermiş, böylece eserin başlıklarını yirmi altıya düşürmüştür (Rubin, LXX/1 [1993], s. 167-168; krş. Wansbrough, s. 198).

Eserde Ebû Ubeyd'in konuları sıralamada başarılı olduğu ve ilk bakışta çeliştiği düşünülen bazı âyetleri ustalıkla uzlaştır-

en-Nâsih
ve'l-Mensûh'un
unvan
sayfası ile
ilk sayfası
(TSMK, III. Ahmed,
nr. 143)